

Pedagoški pripomočki v arhivu

MARIJA HERNJA-MASTEN

1. Uvod

Arhivi imajo poleg osnovne funkcije varovanja, ohranjanja, zbiranja ter urejanja gradiva še drugo - izobraževalno nalogo. Izobraževalna naloga je prav tako pomembna kot ostale, vendar se nekako zdi, da ji arhivi pri nas ne pripisujejo prav velikega pomena, saj ta dejavnost v vsakem izmed naših arhivov sloni na kakem zanesenjaku, ki se ljubiteljsko ukvarja tudi s tem.

Da je pedagoška dejavnost v arhivih še kako pomembna, seveda že dolgo ni več potrebno dokazovati. O tem so si bili edini svetovni arhivski strokovnjaki že leta 1954 v Parizu na mednarodnem arhivskem kongresu, ki je imel za temo Arhivi in pouk. Isto temo sta obravnavali še 3. mednarodna arhivska konferenca in Okrogla miza arhivov v Zagrebu maja 1957. Na mednarodnih zasedanjih se o tej problematiki še razpravlja (20. okrogla miza, 1981 Oslo - Informacije in pouk arhivskih uporabnikov).

Že na kongresu 1954 je Charles Braibant razmišljal o različnih pojmovanjih o funkciji arhivov.

Francoska izkušnja je potrdila, da imajo arhivi poleg svojih strokovnih funkcij še pedagoško nalogo in nalogo informiranja široke javnosti¹. Toliko o zadevi s širšega arhivskega aspekta; kaj pa v Sloveniji?

Pri nas smo o tej tematiki pričeli razmišljati šele zadnja leta, toda nobeno od arhivskih posvetovanj društva se zadeve še ni dotaknilo.

Sama pa želim na podlagi lastnih izkušenj in dolgoletne prakse prikazati nekaj manjših pripomočkov, ki jih na področju pedagoške dejavnosti v arhivu uporabljamo, in so se porodili iz prakse.

2. Področja pedagoško - izobraževalnega dela

Pri opravljanju pedagoškega dela v arhivih se je izkazalo, da gre v bistvu za dve večji področji, in sicer:

A. Predstavitev arhivov in njihovega dela

B. Arhiv in pedagoška dejavnost na področju domoznanstva

A. Predstavitev arhivov in njihovega dela

V prvo področje uvrščamo:

- enkratne ali večkratne obiske uporabnikov v arhivu,
- predavanja o arhivih v smislu popularizacije

dejavnosti,

- učne ure vseh izobraževalnih ustanov, od tistih s prilagojenim programom do visokih in višjih šol ter vrtcev,
- obiske najavljenih skupin občanov in drugih, ki si želijo ogledati arhiv.

Pri tovrstni predstavitvi moramo upoštevati starostni in izobrazbeni nivo poslušalstva oz. način interpretacije, ki ga bomo uporabili. Najobičajneje so obiskovalci razdeljeni v tri izobrazbene stopnje:

- osnovno šolsko (najpogosteje)
- srednješolsko (često)
- višješolsko (redko).

V redkih primerih, ko pripravljamo predstavitev za vrtec ali šole s prilagojenim programom, pa moramo upoštevati še dodatne kriterije in pedagoško didaktične prijeme.

Najpreprosteje je uporabiti pri vseh stopnjah predstavitev po zmeraj enakem vrstnem redu učne priprave, ki jo lahko po zahtevnosti, starostni stopnji, časovni omejenosti poljubno dopolnjujemo, razširjamo ali krajšamo in si sledi v naslednjem zaporedju:

I. Doktrine, tehnike in metode

Beseda arhiv, kulturna dediščina pisna - materialna, arhivsko gradivo - dokumentarno gradivo, zakonodaja, materialno varstvo gradiva, tehnika in metode dela, od prevzemnega zapisnika, seznama, regesta, inventarja, objave, uporabe arhivskih virov, arhiv v službi javnosti itd.

II. Zgodovina arhiva

Egiptovski arhiv, grški archeion, rimski archivum - tabularius, srednjeveški arhivi, grajski in samostanski, mestni in trški, sodobni.

Zgodovinski nastanek našega arhiva, njegovo delovanje, širitve, nove pridobitve, naloge arhiva v svojem okolju: razstave, izdane publikacije, itd.

III. Zgodovinska vsebina arhiva

Predstavitev fondov in zbirk, strukture fondov.

Viri za zgodovino kraja: listine, kronike, grbi patricijskih in gospodskih družin, pečati, urbarji, cehovski dokumenti, oba statuta 1376 in 1513, fotografije, novejši spisi, akti zemljiške knjige, gradivo geodetske uprave in najnovejši zapisi na mikrofilmu in računalniku.

¹ Zakon o varstvu naravne in kulturne dediščine Ur. l. SRS, 1/81, 71. člen.

IV. Organizacija arhivov v Sloveniji

Mreža arhivov Slovenije, strukture fondov, ki jih hranijo, organiziranost, pristojnosti, nekoč - danes, specializirani arhivi, cerkveni arhivi, pozivanje arhivov, ministrstvo-ustanovitelji - arhiv, ekonomski vidiki, predstavimo publikacije posameznih arhivov.

Za predstavitev vseh slovenskih arhivov hi bila zelo koristna uporaba videokasete, ki pa je žal nimamo.

V. Organizacija arhivov v tujini

Prikaz arhivov v sosednjih državah, Avstriji, Italiji, Madžarski, Hrvaški, BiH, Srbiji, njihove pristojnosti, zakonodaja, možnosti iskanja gradiva, najpomembnejše publikacije itd.

Tak obisk, predavanje, učno uro vedno končamo z ogledom arhiva, čitalnice in skladišč, restavratorske delavnice, mikrofilmskega laboratorija, tam kjer ga imamo, sicer ga le omenimo.

Za ohiske šol pa uporabimo še manjši arhivski pripomoček, ki naj učencem doma pomaga osvežiti znanje o arhivu kot o instituciji, ki so jo ohiskali ter hkrati spodbuditi zanimanje za zgodovinska dogajanja.

1. Delovni list za osnovne šole

- Za nižjo stopnjo: učenci vzamejo liste s seboj in jih v šoli s pomočjo učitelja izpolnijo, pobarvajo, pri likovnem pouku izdelajo razredni grh, svoj družinski grh, rišejo inicialke, pečatijo pismo itd.
- Za višjo stopnjo: učenci vzamejo liste domov in jih za nalogo izpolnijo ter pri pouku utrdijo snov. V list je vloženi nekaj kopij najznačilnejših kategorij gradiva, ki so jih spoznali pri zgodovini: listina, urhar, kronika, učno pismo, razglednica, šolska vpisnica, itd.

2. Delovni list za srednje šole

V list vpišejo zahtevane podatke, k fotokopijam različnih zvrsti gradiva naredijo po skupinah referate.

Posebej opozorim na pravilnost citiranja pri pisanju referatov, čitalniški red in možnosti uporabe gradiva ter arhivskih pripomočkov, kot so: vodnik po arhivu - sodobna računalniška ohdelava, popis arhivskega gradiva, inventar, regist, katalog k razstavi, gradiva in razprave, razne zloženke.

Pri izdelavi učnih listov se vedno posvetujemo z učiteljem, ki nas opozori na učni program in morebitne posebnosti. Pri srednješolskih listih damo poudarek na predstavitvi virov, pomožnih arhivskih ved, kritične presoje virov, poredkov, primerljivost virov prve roke in časov-

pisnih novic itd.²

B. Arhiv in pedagoška dejavnost na področju domoznanstva

Sodobna pedagogika v svetu je že zdavnaj spoznala in priznala naloge arhivov, ki naj jih opravljajo na področju domoznanstva. Splošna zgodovinska veda že dolgo ne navaja več samo preddejanj, vzrokov ter posledic velikih političnih sprememb, temveč vedno bolj raziskuje vzroke družbenih vprašanj in se spušča na področja vsakdanjega življenja.³

Prav to pa so področja, ki se nanašajo na lokalne zgodovinske raziskave in se z njimi ukvarja domoznanstvo. Pri obravnavi gradiva moramo priznati in upoštevati samostojen in specifičen regionalni razvoj ter lokalno specifične lastnosti krajev, mest, območij, ki pa jih seveda nikakor ne smemo preenjevati ali posploševati. Takšni so recimo vzroki vojn, ki se ne dajo obravnavati zgodovinsko lokalno.

Ker v šolah vedno več delajo v krožkih, v tako imenovanih projektnih tednih, raziskovalnih taborih in uvajanju izhrih vsebin, nam daje domoznansko delo v arhivih vse te možnosti. Žal slovenski arhivi nimamo ustreznih predavalnic in prostorov, kjer bi bilo te naloge možno opravljati. Običajno uporabljamo za to kar naše čitalnice.

Pedagoško teoretične prednosti domoznanskega pouka v arhivu je W. Tscherne⁴ opredelil na naslednje načine:

- domoznanstvo kot nov način razmišljanja s cilji in spoznanji namesto kratkotrajnega učenja in preverjanja zgodovinskih podatkov
- vzorčni izbor učnih vsebin namesto posplošenih predavanj
- odkrivajoče učenje, odkrivanje problemov namesto receptivnega učenja
- delo z viri namesto, da predstavljamo vire le kot ilustrativni material
- odprtost in večdimenzionalnost namesto skrajšanih in prečiščenih predstavitev

Pet dohrih razlogov, da hi šole vključile v pouk domoznanstva tudi arhive. Vendar je takoj potrebno poudariti, da srednješolski program pri nas nima v programu domoznanstva. Samo od profesorjeve iznajdljivosti je odvisno, da vključi domoznansko temo in z njo zaposli manjšo skupino učencev v okviru krožka ali raziskovalne naloge. Ker so teme nalog lahko najrazličnejše in običajno posegajo od najstarejših obdobij do danes, zahtevajo sodelovanje vseh strokovnih ustanov v kraju (ŠK, PMP, ZAP, ZKO).

² B. Grafenauer, Metodologija in tehnika zgodovinske vede, Lj. 1960.

³ Zgodovina za vse, leto 1, 1994, št. 1, Nova revija za historično antropologijo, str. 76-77.

⁴ Danhuser, Spreihofer, Gänser, Tscherne: Wege zur Landeskunde, Graz 1991.

Najlepše lahko to prikažemo na primeru:

CARINA NA PTUJU

- rimska carina, njen pomen, cariniki, njihova imena, itd. - sodelovanje z arheologi;
 - srednjeveška carina, prekladalna pravica Ptuj, carinski urad - ukinitvev - arhiv;
 - današnja carina, ustanovitev, njene naloge - sodeluje BTC, mestni organ za gospodarstvo.
- Nimam namena naštevati teh nalog, pri katerih je arhiv sodeloval, temveč želim nakazati, kakšne pripomočke smo uporabili pri nekaterih izmed teh nalog.

Za vse mlade raziskovalce in uporabnike arhivskega gradiva (o teh namreč ves čas govorim), ki želijo uporabiti starejše vire, sta prva ovira nemški jezik in pisava. Zato jim k tematiki pripravimo majhen, preprost ARHIVSKI SLOVARČEK.

Sama sem ga pripravila na temo lončarstvo. Pri predstavitvi ceha, cehovskega reda - pravilna načina potrjevanja in posameznih členov, patronov ceha, praznikov, izdajanje spričeval itd.

Ob branju teksta cehovskega reda lončarjev smo s slovarčkom, ki je bil izdelan po naslednjem sistemu, pojasnili nekatere pojme:

LONČARSKI CEH

lončar	<i>Töpfer</i>
rokodelce, ki na kolovratu izdeluje predmete iz gline	
mojster	<i>Meister</i>
po opravljenem izpitu postane pomočnik mojster	
cehovski mojster	<i>Zunftmeister</i>
izmed mojstrov izvoljeni predstavnik, ki vodi ceh za dobo mandata	
pomočnik	<i>Geselle</i>
po končani učni dobi opravi vajence izpit in postane pomočnik	
vandravec - vandraje	<i>Wanderbursche</i>
določen čas je moral vsak pomočnik na delo v druge kraje	<i>Wandern</i>
izučitev vajenca	<i>Freisprechung</i>
po končani učni dobi opravi vajence preizkus in se	

izuči
vajence
ceh
združenje obrtnikov
ene stroke

Lehrjunge
Zunft - Handwerkszunft
Bruderschaft - Gilde

Pri uporabi katastrskih map za branje nemških krajevnih in domačih - ledinskih imen pripravim manjši slovar nemških imen krajev, samo za ožje krajevno območje ali nekaj bližnjih katastrskih občin.

Pri uporabi dokumentov, ki naštevajo denarne vrednosti, mere in uteži (urbarji, gorninski popisi, zapuščinski inventarji in drugo) pripravimo manjši pripomoček za stare mere in denar, ki je bil še v rabi v drugi polovici 19. stol., čeprav so jih v glavnem že ob jožefinskih reformah zamenjali, pa so ostale kljub vsemu v vsakdanji rabi.

Že dolgo je v rabi v arhivu razpredelnica, narisana na karton, na kateri so vpisana različna imena mestnih ulic po naslednjem sistemu:

1296 vicus cerdonum, 1491 Ledergasse, 1879 Oheredraugasse, 1919 Muršičeva, 1941 Obere-draugasse, 1945 Muršičeva, 1992 Dravska ulica.

1334 in 1376 Marekht, Marcht, 1445 Kornmarkht, Korngasse, 1879 Herrenhasse, 1919 Prešernova, 1941 Herrengasse, 1945 Prešemova do danes.

Naideck, 1745 Florianplatz, 1879 Florianplatz, 1941 Adolf Hitler Platz, 1945 Kvedrov trg, 1952 Trg mladinskih delovnih brigad, 1992 Mestni trg.

Razpredelnice ne uporabljajo s pridom samo učenci, temveč vsi uporabniki in je že skrajni čas, da ga popravim, dopišem in dopolnim.

To so najpogostejši pripomočki, ki jih pri opravljanju pedagoške dejavnosti v arhivu sama uporabljam.

Ob sodelovanju pri projektnih tednih na šolah, raziskovalnih nalogah pa pripravim program in pripomočke, ki se nanašajo na naslov zastavljene teme. Toda to je že povsem drugo področje in bo morda predmet katerega od naslednjih posvetovanj.